

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Томілінські читання

Матеріали VII науково-практичної конференції
з міжнародною участю

м. Харків, 30 жовтня 2024 року

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Харківський національний медичний університет

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Томілінські читання

*Матеріали VII науково-практичної конференції
з міжнародною участю*

м. Харків, 30 жовтня 2024 року

Харків
ХНМУ
2024

УДК 614(477)(082)
Г 87

Затверджено
Вченою радою ХНМУ.
Протокол № 15 від 28.11.2024 р.

Редакційна колегія: В. В. М'ясоєдов, В. А. Огнев,
К. М. Сокол, О. А. Мельниченко,
В. Г. Нестеренко, А. А. Подпрядова

Г87 **Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення «Томілінські читання»:** матеріали VII наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Харків, 30 жовтня 2024 р.) / Ред. кол.: В. В. М'ясоєдов, В. А. Огнев, К. М. Сокол та ін. Харків, ХНМУ, 2024. 244 с.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14194418>

УДК 614(477)(082)

© Харківський національний
медичний університет, 2024
© В.В. М'ясоєдов, В.А. Огнев,
К.М. Сокол та ін., 2024

ЗМІСТ

Секція 1.

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ

Капустник В.А., М'ясоєдов В.В., Огнєв В.А., Подпрядова А.А. Проблема соціальної нерівності у сучасному світі та концептуальні принципи справедливості щодо здоров'я населення	11
Лещина І.В., Мякина О.В., Мартиненко Н.М. Біженці з українських земель як демографічний збій і суспільне явище (1914–2024).....	15
Григоров М.М., Григоров С.М., Григорова А.О., Григоров М.С. Анатолій Якович Циганенко – мікробіолог, наставник, керівник (до 95-річчя від дня народження).....	22
Томілін В.Г. Харківський національний медичний університет. До 45-річчя створення кафедри ортопедичної стоматології. Від джерел створення.....	25
Васильєв К.К. Професор Лев Миколайович Карпов (1926–2016) як історик медицини.....	29
Зайцев В.В., Кисленко Д.М. Творці кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Дніпровського державного медичного університету: учора, сьогодні, завтра	32
Мякина О.В. Друге творче покликання або штрих до портрета академіка (до 100-річчя від дня народження В.Г. Бочорішвілі)	35
Васильєв Ю.К. Матеріали до біографії професора-гігієніста Якова Борисовича Резника (1902–1979).....	38
Мякина О.В., Шевченко О.М., Сокол К.М., Ващук М.А., Шевченко О.О. В.В. Фролькіс: тернистий шлях фізіолога і наукова спадщина (до 100-річчя від дня народження академіка)	39
Робак І.Ю., Демочко Г.Л. Володимир Фавр як викладач фабричної гігієни в Харківському технологічному інституті (до 150-річного ювілею вченого).....	44
Виноградова О.Ю., Ушакова М.А., Галича М.С. Внесок В.В. Фавра у дослідження малярії	46
Sukhonosov R.O., Ushakova M.A., Halycha M.S. The Life Path of V. P. Vorobiov throught the Lens of Time (Dedicated to the 220 th Anniversary of the Department of Human Anatomy).....	48

6. Левін Р.Л., Яценко Г.Ю. Сприйняття життєвих цінностей українцями та іншими європейцями в контексті проблем інтеграції українських біженців у ЄС. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 51–60.

URL : <https://doi.org/10.15407/econo myukr.2022.10.051>

7. Рупенко І.П. Великий вихід українського народу (феномен переміщених осіб 2022 року). *Український соціум*. 2022. № 2 (81). С. 155–168. URL : <https://doi.org/10.15407/socium 2022.02.155>.

8. Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М., Мироненко О., Левченко Є. Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення : Аналітична записка. Центр економічної стратегії, 12 березня 2024 р. 104 с. URL : <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukra %D1 %97nski-bizhenczi.- %E2 %80 %8Bmajbutn %D1 %94-za-kordonom-ta-plani-na-povremennya.-treta-hvilya-doslidzhennya.pdf>

9. Дані Міністерства фінансів України. Половина біженців з України, які отримали тимчасовий захист в ЄС, мешкають в Німеччині та Польщі. 8 травня 2024 р. URL : <https://minfin.com.ua/ua/2024/05/08/126495838/>

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ.
ДО 45-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ КАФЕДРИ
ОРТОПЕДИЧНОЇ СТОМАТОЛОГІЇ.
ВІД ДЖЕРЕЛ СТВОРЕННЯ**

Томілін В.Г.

Харківський національний медичний університет, м. Харків

Історія кафедри ортопедичної стоматології Харківського національного медичного університету тісно пов'язана з історією Харківського університету, який був скасований у 1920 році, а його медичний факультет було об'єднано з Харківським жіночим медичним інститутом, та реформовано в Харківську державну медичну академію (ХДМА).

Через рік, у серпні 1921 року, було прийнято рішення про організацію в складі Харківської державної медичної академії одонтологічного факультету, хронологія якого бере початок з 30 вересня того ж року. Реорганізація розверталася стрімко, та вже 8 листопада 1921 року ХДМА була перейменована в Харківський державний медичний інститут (ХДМІ), до складу якого входило два факультети: медичний та одонтологічний (*рішення засідання Малої колегії «Укрголовпрофосвіти» (Українське головне управління професійної освіти), протокол № 146 від 8 листопада 1921 року*).

У тому ж році Харківська медична академія була перейменована в Харківський медичний інститут (ХМІ). Деканом стоматологічного факультету та одночасно завідувачем кафедри консервативної стоматології було затверджено професора Гофунга Юхима Михайловича [1], завідувачем пропедевтичного курсу було призначено професора Маслова Григорія Олексійовича [2, 3], завідувачем кафедри оперативного зуболікування з щелепною ортопедією (оперативної одонтології) професора Гайзенберга І.Г. [4], завідувачем кафедри приватної хірургії голови та обличчя професора Фабриканта Мойсей Борисовича [5, 6], завідувачем кафедри

протезного зуболікування з ортодонтією професора Баранова Йосипа Ароновича [7, 8], який керував кафедрою протезного зуболікування до кінця свого життя (1927). Професор Гофунг Ю.М. згадував: «Проф. Й.А. Баранов протягом 5 років вів кафедру протезного зуболікування і сумлінно та з любов'ю викладав цю основну дисципліну нашим студентам». Й.А. Баранов також брав активну участь у стоматологічному житті міста Харкова: він був одним із найстаріших членів Харківського зуболікарського товариства, довгий час обіймав посаду члена правління, ревізійної комісії та секретаря товариства.

В 1931 році, з ініціативи Гофунга Ю.М. одонтологічний факультет було перетворено на Харківський стоматологічний інститут (ХСІ).

У довоєнний період кафедрою протезного зуболікування з ортодонтією керували: з 1927 по 1934 рік – професор Б.Б. Брандсбург, з 1934 по 1938 рік – доцент П.Г. Вальтер, в період 1938–1939 роки – доцент А.К. Недергін, у період 1939–1940 – доцент А.Е. Рофе, 1940–1941 – професор Б.М. Бинін.

З початком війни із нацистською Німеччиною, в червні 1941 року Київський стоматологічний інститут був евакуйований спочатку до міста Харкова, і вже восени, разом із Харківським стоматологічним інститутом до міста Фрунзе (Бішкек), де тимчасово увійшов до складу Киргизького медичного інституту на правах стоматологічного факультету. Більшість співробітників кафедри надавали медичну допомогу в госпіталях та інших лікувальних закладах. У цей час об'єднаною кафедрою керував професор Дудкін Лев Наумович (1941–1944 рр.)

Визволення міста Харкова в серпні 1943 року дозволило інституту розпочати процес реєвакуації, і вже в червні 1944 року співробітники інституту повертаються до Харкова. Матеріально-технічна база була залишена для створення стоматологічного факультету Киргизького медичного інституту, і лише завдяки енергійним зусиллям та наполегливості місцевих органів влади, науково-навчальний та лікувальний стоматологічний центр у Харкові було відтворено наново. У повоєнний період кафедру очолювали: доцент Д.С. Айзенберг (1944–1946, 1951–1953), доцент А.Е. Рофе (1946–1951), доцент Марей Михайло Романович (1953–1970).

В 1949 році Харківський стоматологічний інститут було реорганізовано в Харківський медичний стоматологічний інститут (ХМСІ). В 1954 році ХМСІ отримав статус Державного, та почав мати назву: Харківський державний медичний стоматологічний інститут (ХДМСІ). Слід зазначити, що постановою уряду СРСР стоматологічні інститути в той період були реорганізовані в стоматологічні факультети медичних ВНЗ, але Харківський (ХДМСІ) залишили самостійними медичним стоматологічним інститутом. З такою назвою він проіснував 13 років, до 1967 року, коли Харківський державний медичний стоматологічний інститут було переведено до Полтави (Постанова Ради Міністрів УРСР № 294 від 12 травня 1967 року і протокол МОЗ УРСР за № 263 від 18 травня 1967 р.) з повною зміною назви на: Полтавський медичний стоматологічний інститут.

В той час, в період з 1953 року по 1970 рік, кафедру ортопедичної стоматології Харківського державного медичного стоматологічного інституту очолював доцент Марей Михайло Романович. Народжений в січні 1903 року в місті Кролевець Сумської області, він у 18 років розпочав навчання на одонтологічному факультеті Київського медичного інституту, який закінчив

у 1925 році. 21 травня 1951 року він здобув науковий ступінь кандидата медичних наук. Важка праця завжди супроводжувала громадське та професійне життя Михайла Романовича. В 1967 році на його плечі випало ще одне важке життєве навантаження, виконання якого потребувало максимальної концентрації уваги, фізичної та нервової напруги. Було це пов'язане з переведенням ХДМСІ до міста Полтава. Характер Михайла Романовича гартувався роками, був зміцнений багаторічною активною працею, попри інвалідність (у 1922 році М.Р. Марей втратив праву ногу). Його загартований характер та міцна воля все ж таки дозволили йому гідно виконати постанову Ради Міністрів УРСР.

Не дарма люди кажуть, що «один переїзд коштує двох пожеж». Тоді гостро стояло питання збереження колективу. Не всі викладачі змогли прийняти таке рішення за різних причин, та як результат: 50 відсотків з них відмовилися переїжджати до Полтави. У такому масштабному промисловому та культурному місті, як Харків, почала відчуватися відсутність стоматологічного центру.

Настав час виправляти помилки, та в 1978 році було, нарешті, прийнято рішення про відкриття стоматологічного факультету при Харківському медичному інституті. (Наказ по ХМІ № 62 від 15 травня 1978 року: «На виконання постанови Ради міністрів СРСР від 5 листопада 1976 року № 916 «Про заходи щодо подальшого поліпшення стоматологічної допомоги населенню» та наказу Міністерства охорони здоров'я СРСР № 402 від 24 квітня 1978 року, ОРГАНІЗУВАТИ стоматологічний факультет з контингентом приймання на перший курс 150 осіб заміщення штатів новостворених і розширюваних кафедр в установленому порядку в межах затверджених інститутом чисельності професорсько-викладацького складу та фонду заробітної плати. Ректор інституту проф. В.Д. Черненко»).

На посаду завідувача кафедри ортопедичної стоматології ХМІ була запрошена Григор'єва Лія Петрівна, випускниця ХМСІ 1950 року, після закінчення якого була клінічна ординатура, оскільки аспірантури в ті роки на стоматологічному факультеті не було. Доцент Рофе Авраам Езрович, який очолював кафедру ортопедичної стоматології в той час, дуже допоміг у виборі теми кандидатської дисертації та випукував наукову літературу, вважаючи Лію Петрівну здібною до науки. У 1955 році клінічний ординатор Л.П. Григор'єва під його керівництвом успішно захистила кандидатську дисертацію за темою «Ортопедичні втручання при амфодонтозі у передній ділянці зубного ряду». Пропозицію очолити кафедру ортопедичної стоматології ХМІ Лія Петрівна відхилила внаслідок хвороби та довготривалої реабілітації після інфаркту її чоловіка, Максименко Павла Тихоновича, яке не дозволило здійснити це призначення. До речі, Павлу Тихоновичу в той же період, також було запропоновано очолити кафедру терапевтичної стоматології ХМІ.

Перший набір студентів на стоматологічний факультет пройшов влітку 1978 року. Початок викладання стоматологічних дисциплін на другому курсі стимулював створення профільних кафедр, у терміновому порядку, в грудні 1979 року створюються кафедри, серед яких (20 грудня 1979 року) була створена кафедра ортопедичної стоматології ХМІ. На посаду завідувача кафедри був запрошений кандидат медичних наук Леонід Якович Чорний, якому вчене звання доцента було присвоєно у 1980 році, що припало на першу річницю народження кафедри.

Леонід Якович Чорний народився в 1933 році у с. Братолобівка Сланецького району Миколаївської області [9]. Після закінчення Київського медичного інституту працював у Кривоозерській ЦРЛ Миколаївської області на посаді лікаря стоматолога. З 1961 по 1979 рік, працював в Українському інституті удосконалення лікарів (УІУЛ) м. Харкова спочатку клінічним ординатором, потім викладачем кафедри ортопедичної стоматології.

У 1965 році Леонід Якович захистив дисертацію «Ортопедичні методи лікування в комплексній терапії пародонтозу», отримав диплом кандидата медичних наук. В 1966 році був призначений на посаду асистента кафедри ортопедичної стоматології УІУЛ (завідував кафедрою, на той час, заслужений винахідник УРСР, д. мед. наук, професор Нападов Михайло Абрамович).

Молодому завідувачу кафедри, виявляючи неабиякі здібності, довелося організувати навчальну, лікувальну та наукову роботу, формувати колектив кафедри. Перше завдання – добір штату, друге – забезпечити навчальний процес на новонародженій кафедрі: організація навчальних клінічних баз, складання текстів лекцій, методичних розробок практичних занять для викладачів, створення научних посібників. Перша клінічна база була організована спільними зусиллями Чорного Леоніда Яковича та головного лікаря Харківської обласної стоматологічної поліклініки Яковлева Костянтина Володимировича.

Чорний Леонід Якович автор 53 наукових робіт, 1 навчального посібника, 5 методичних вказівок, 9 авторських свідоцтв на винахід, серед яких – «Спосіб шинування при пародонтозі тимчасовими незнімними шинами з самотвердіючих пластмас і його результати» (1961). Метод став найефективнішим і найпоширенішим як в нашій країні, так і за кордоном. Заслужують на увагу розробки з авторських винаходів «Спосіб виготовлення зубних протезів з акрилових пластмас і пристрій для його здійснення» (1982 рік) та Патент України «Спосіб виготовлення зубних протезів з акрилових пластмас і кювету для його здійснення» (1998 рік). Леонід Якович – лікар вищої категорії, мав статус «Діти війни», отримав нагороди: «Відмінник ДОСААФ» (1969 рік), знак «Винахідник СРСР» (1972 рік), медаль «Ветеран праці», медаль «50 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

Леонід Якович основну увагу приділяв організації навчального процесу. Весь період завідування кафедрою (1979–1996 рр.), Леонід Якович використовував свої надбані професійні навички під час ортопедичного лікування хворих із повною адентією повними знімними пластинковими протезами та захворюваннями СНЩС, які відрізняли його серед колег. Запропонований ним експрес-метод діагностики синдрому Костена (J.V. Costen; *American otolaryngologist* (1895–1962)) донині використовують фахівці в клінічній стоматології, а Леонід Якович заслужено здобув звання найкращого фахівця того часу.

Леонід Якович Чорний завідував кафедрою до вересня 1996 року, після чого продовжував працювати на посаді доцента кафедри, передаючи свій величезний досвід своїм співробітникам. Помер Леонід Якович Чорний 19 червня 2011 року в місті Харкові. Похований у смт Комсомольське, Зміївського району Харківської області.

Література:

1. Гофунг Юхим Михайлович / Ж. М. Перцева // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський,

М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-31627>

2. Рябоконт Є. М. Професор Григорій Олексійович Маслов – 150 років від дня народження. Короткий життєпис першого професора одонтології Харківського університету Г.А. Маслова. / Є. М. Рябоконт // Харків, 2012. <https://repo.knmu.edu.ua/items/b8c2bc80-9bd3-48d3-b4cb-c76c429e9aab>

3. Маслов Григорій Олексійович – професор одонтології, лікар Михайлівської лікарні. <https://ourbaku.com/index.php/>

4. <https://www.pdmu.edu.ua/fakultets/stomat/istoriya-stomatologichnogo-fakultetu>

5. Рибалов О. В. Професор Фабрикант Мойсей Борисович / О. В. Рибалов // Сучасна стоматологія та щелепно-лицева хірургія : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої видатним щелепно-лицевим хірургам, стоматологам і співробітникам кафедри, що брали участь у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. – Київ, 2012. – С. 90–92. <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e65d2eda-c0f3-4fe2-bac2-6ab6b34e6ac2c/content>

6. <https://hirstom.pdmu.edu.ua/common/history>

7. Українська наукова стоматологічна школа: історичні нариси. / За ред.: І.П. Мазур, О.В. Павленка, І.Л. Скрипник. – Кропивницький: Поліум, 2020. – 224 с. <https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/tainacan-items/26427/36707/Ukrainska-naukova-stomatologichna-shkola.pdf>

8. Рябоконт Є. М. З історії видання стоматологічних журналів у м. Харкові. https://www.provisor.com.ua/100matolog/archive/2008/4/tjabok_48.php

9. Циганенко А.Я. Вчені Харківського державного медичного університету / ВАТ «Видавництво «Харків», 2005. 470 с.

ПРОФЕСОР ЛЕВ МИКОЛАЙОВИЧ КАРПОВ (1926–2016) ЯК ІСТОРИК МЕДИЦИНИ

Васильєв К.К.

м. Одеса

У 1984–1994 рр. я працював на кафедрі соціальної гігієни та організації охорони здоров'я Тернопільського медичного інституту (ТМІ; нині Тернопільський національний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського). Тоді я дізнався, що на цій кафедрі у 1960-х роках доцентом був Л.М. Карпов; на кафедрі він підготував, а згодом захистив докторську дисертацію. І на час мого переїзду до Тернополя він був єдиним співробітником названої кафедри, який став доктором медичних наук, щоправда.

Лев Карпов народився у селі Усть-Борова (нині у складі міста Солікамська) 24 березня 1926 р. У 1945–1951 рр. він здобував вищу освіту на лікувальному факультеті Харківського медичного інституту (ХМІ; нині Харківський національний медичний університет). Його однокурсниками були: Б.Я. Задорожний (1923–1993), який був ректором ХМІ; академік НАН України В.І. Грищенко (1928–2011); академік НАН та НАМН України О.О. Корж (1924–2010) та інші.

Наукове видання

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Томілінські читання

Матеріали VII науково-практичної конференції
з міжнародною участю

Відповідальний за випуск проф. В.А. Огнєв

Формат А5. Ум. друк. арк. 15,25. Зам. № 24-34453.

**Редакційно-видавничий відділ
ХНМУ, пр. Науки, 4, м. Харків, 61022
izdatknmurio@gmail.com
vid.redact@knmu.edu.ua**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавництв, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції серії ДК № 3242 від 18.07.2008 р.